

CURS DE**‘MISIOLOGIE ȘI ECUMENISM’**

Facultatea de Teologie ortodoxă „Sfântul Apostol Andrei”
Departamentul de teologie biblică și sistematică
Universitatea „Ovidius” Constanța

Pr. Lect. Univ. Dr. **Ciocan Tudor Cosmin,**

Topic:

„Dialogul interreligios monoteist”

Preliminarii

Dialogul interreligios este dificil de abordat datorită faptului că e provocarea secularismului, ateismului, nihilismului, care deschide în mod tipic conflictul dintre religie și modernitate.

Existența unui astfel de dialog arată în același timp și faptul că suntem deja intrați în ceea ce se numește era post-modernă, o eră a revoluțiilor tehnico-științifice.

În sfera religiosului noțiunea de revoluție nu este acceptată pentru că ea presupune un nou model de pluralism religios care poate ajunge la sincretism de tipul New-Age. Apoi, presupune izolaționism, ori știm că religia creștină și Ortodoxia - în special pleacă - de la ideea de comuniune treimică și se oprește la comuniunea dintre oameni și, dintre ei și Dumnezeu. Și, nu în ultimul rând revoluția în plan religios caută mereu modelul de tip expansionist, care este specific religiei islamice. “Dacă Biserica nu este apostolică și nu este orientată spre mărturie, ea încetează a mai fi Biserică. Apostolicitatea include apostolatul ca trăsătură necesară, ca însușire fundamentală a Bisericii. Lumea reprezintă locul în care Biserica este chemată să viețuiască și să strălucească. Acesta este scopul sfințeniei, al unității Bisericii. Acesta este sensul rugăciunii lui Hristos înaintea Patimilor Sale (In. 17, 21; 11, 52)”.

Relansarea dialogului interreligios, ca urmare a secularizării, necesită în același timp și o radiografiere a lui, radiografie care nu se rezumă pur și simplu la studiile practice de istorie comparată a religiilor, ci necesită o privire de ansamblu asupra tuturor cauzelor care au provocat dezbinările spirituale între oameni. “Este suficient să se evoce procesul secularizării care secretă efectele sale desacralizante ... pluralismul

cultural, politic și filosofic care devin sortul comun a celor mai multe societăți actuale, criza de valori etc...”.

Dialogul interreligios se află pe masa priorităților Consiliului Ecumenic al Bisericilor (C. E. B.) de la Geneva, deși unele confesiuni creștine privesc acest lucru cu reticență. “Încă și astăzi, Bisericile evanghelice se fac auzite chiar în sânul C. E. B. cu o notă discordantă când au posibilitatea de a concilia dialogul interreligios și urgența permanentă a misiunii”.

Gândirea creștină asupra dialogului interreligios, de-a lungul ultimelor trei decenii, a deschis noi voci. Ea a permis în mod egal o redeschidere și o relecturare a adevăratei apropieri teologice subestimate de cele care nu sunt deloc străine gândirii creștine. “Dialogul creștinismului cu celelalte religii din lume decurge din universalitatea lucrării mântuitoare a lui Hristos și se înțelege ca o latură esențială a învățaturii creștine despre relația Bisericii cu lumea. Apostolul neamurilor, Pavel, în Areopagul din Atena, a apreciat în mod pozitiv cu numai sensibilitatea religioasă a ateniienilor, dar și specificul credinței lor religioase într-un Dumnezeu necunoscut, Cel pe Care voi necunoscându-L, îl cinstiți, pe Acesta Îl vestesc eu vouă (Fapt. 17, 22-23). Această identificare a Dumnezeului necunoscut al ateniienilor cu Dumnezeul creștinilor nu a fost desigur numai o tactică necesară a activității misionare, ci și o continuă raportare a diferitelor religii la Unul Dumnezeu, creator al omului și al lumii (Fapt. 17, 24-28). În consecință toate neamurile lumii, indiferent de convingerile lor religioase, au fost după învățătura creștină împreună moștenitoare și mădulare ale aceluiași trup și împreună părtași ai făgăduinței (lui Dumnezeu) în Hristos Iisus prin Evanghelie (Efes. 3, 6) și aveau legea lui Dumnezeu scrisă în inimile lor, prin mărturia conștiinței lor... (Rom. 2, 13-15)”.

Această reflexie, nouă sau reînnoită, este legată în mod intim de cucerirea conștiinței de pluralitate religioasă și culturală, o realitate care a cunoscut prin credință o extensiune remarcabilă și o schimbare calitativă. Coexistența religiilor nu mai este o particularitate de regiuni sigure, determinate, a lumii, și este tot mai puțin posibil suferință în pasivitate și indiferență. “Dialogurile interreligioase urmăresc în general dizolvarea acestei tensiuni periculoase dintre religie și interesele naționale sau politice. Este de asemenea o observație comună a religiilor că nici în trecut nu au putut și nici astăzi nu pot să provoace ele singure un război între popoare. Totuși, în aproape toate ciocnirile sângeroase contemporane factorul religios este scos în relief de obicei ca fiind decisiv pentru interpretarea intensității sau a duratei ciocnirilor, deși este cunoscut

faptul că religiile sunt folosite pentru susținerea unor interese civile sau de altă natură. Este foarte important că în conflictele actuale din Europa Răsăriteană, luptătorii teoretici de ieri împotriva oricărui fel de libertate religioasă cer astăzi să fie administratorii autochemați ai influenței sociale netăgăduite a religiilor pentru slujirea unor interese personale, politice, naționale și chiar străine, care nu corespund cu misiunea spirituală a religiilor”.

Dialogul este numit prin aceasta realitate. El este se înscrie, pe de o parte, în relațiile de conviețuire și de provocare și răspuns pe de altă parte, izvorât dintr-o necesitate de cunoaștere reciprocă. De schimb și de cooperare peste frontierele confesionale.

Dialogul interreligios, deși este necesar și poruncit de însuși Mântuitorul Hristos (Mat. 28, 19-20), prezintă totuși două riscuri, și anume: pericolul relativizării generale a mesajului creștin, și riscul sincretismului religios provenit în urma deschiderii și închiderii succesive a creștinismului față de celelalte religii.

2. Noțiunea de dialog interreligios

Dialog este un cuvânt miracol pentru că ține de existența umană. El a fost prezent și în gândirea vechilor greci, filosofi sau nefilosofi. Spre exemplu putem menționa Dialogurile lui Platon, dialogurile dramatice din piesele de teatru de la vechii greci, dar și dialogurile didactice din cadrul școlilor peripatetice. Pe lângă acestea putem menționa dialogurile iubirii trinitare, dialogurile iubirii dintre oameni și dintre ei și Dumnezeu, dialogurile interioare ale omului atunci când aduce rugăciune și slavă Creatorului său.

Astăzi prin intermediul mass-mediei dialogul este omniprezent, ia locul monologului. “Totul este dialog, și dialogul a priori este ceva bun”, și totuși dialogul are ca oponent violența, ambele fiind prezente de cele mai multe ori în opozițiile ideologice, economice, militare, în cadrul tensiunilor rasiale. “Dialogul didactic, întreține relația privilegiată între maestru și discipol pentru a comunica o învățătură grație unui joc de întrebări, pretexte și răspunsuri elaborate. Dialogul se cunoaște a fi utilizat și în domeniul religios. Majoritatea textelor sacre conțin părți dialogale care sunt o formă de dialog... într-un raport maestru-discipol: dialogul mesagerului lui Dumnezeu cu Domnul său (Moise, Zarathustra în Avesta, Ioan în Apocalipsă, sau Mahomed); dialogul profetului

sau a înțeleptului cu discipolii săi sau cu contradictorii săi”. Tot forme dialogale acceptă maestrul zen, guru hindus, rabinii etc.

În creștinism există trei feluri de dialog: apologetic, teologic și cel spiritual.

Dialogul apologetic are tentă polemică, este dialogul pornit contra ereziilor creștine și a sistemelor gnostice, de exemplu: Sfântul Iustin Martirul și Filosoful (100-165) Dialog cu iudeul Trifon. Dialogul teologic, după modelul platonician, a fost utilizat de Sfinții Părinți sub această formă. El este prezent sub forma polemică și în Evul Mediu, în catehismele editate atât de Apus cât și de Răsărit. Dialogul spiritual “ține de aspectul că ar fi un dialog interior a credinciosului cu Dumnezeu Său sau cu o manifestare divină personificată, ar fi un dialog edificant ce pune în scenă sfinții și sfințeniile”. Pentru colocviile interreligioase, acest tip de dialog spiritual este pur fictiv.

În gândirea filosofică greacă dialogul era prezent în mod structurat după modelul lui Platon: “filosoful este prin excelență omul dialogului”.

Secolul XIX este prin excelență punctul de relansare a dialogului - menționăm pe Friedrich Jacobi (1743-1819, Ludwig Feuerbach (1804-1872).

Ca reacție la sistemul hegelian se va propune modelul buberian al dialogului pe seama relației EU-TU. “Martin Buber situează trei nivele posibile ale unei relații: relația lumii materiale – Cosmos; a lumii psihice între ființele umane – Eros; și a lumii intelectuale și spirituale – Logos”.

Dialogul există doar între două persoane. Revelația cuprinsă în Sfânta Scriptură și în sfânta Tradiție confirmă acest lucru. De fapt Dumnezeu vorbește și lucrează continuu prin lucrurile create și cărmuite, prin crearea de împrejurări mereu noi, prin care cheamă pe fiecare om la împlinirea datoriilor sale față de El și de semenii săi și răspunde la apelurile omului în fiecare clipă. Lucrurile și împrejurările acestea sunt tot atâtea gânduri (rațiuni) manifestate ale lui Dumnezeu, deci tot atâtea cuvinte plasticizate. Dar Dumnezeu vorbește ființei noastre mai ales prin gândurile ce le iscă în conștiința noastră, când vrem să facem ceva sau trebuie să facem ceva; sau când, după ce am făcut ceva rău, ne vorbește prin mustrări, prin necazuri și boli. Prin toate, Dumnezeu ne conduce, ca printr-un dialog continuu, spre desăvârșirea noastră, deschizându-ne perspectiva spre împlinirea deplină a sensului existenței noastre în comuniunea cu Dumnezeu cel infinit”.

Pentru dialogul contemporan în general, și cel interreligios monoteist, în special, există cinci elemente esențiale:

1. Întâlnirea dintre persoane
2. Schimbul de cuvinte făcut printr-o comunicare silențioasă
3. Reciprocitatea, fiecare dintre cei prezenți are dreptul să vorbească
4. Alteritatea care implică respectul față de diferențele de valoare a celorlalți (dialogul nu trebuie să fie de tip monist)
5. Miza, sau scopul pentru care are loc întrunirea

“Dialogul este o întâlnire de persoane și nu o comparație de idei sau o confruntarea de sisteme. Aceasta este proprie dialogului care ține în câștig indivizii... în acest dialog interlocutorii pot să se recunoască ca persoane cu individualitatea și libertatea lor specifică”.

Dialogul interreligios constă într-un schimb de cuvinte și ascultare reciprocă angajând două sau mai multe persoane de credințe diferite. Dialogul interreligios se află la punctul de convergență a două fenomene distincte și anume: este un mijloc de comunicare între creștini, dar în același timp, și întâlnire interreligioasă sub toate formele.

În cadrul acestui tip de dialog se pune accentul pe realitatea inter-coexistențială fără intoleranțe a tuturor oamenilor ce viețuiesc pe pământ, exclude confruntarea a două sau mai multe universuri teologice, și nu urmărește convertirea unora sau a altora din cei implicați în dialog. Astfel dialogul interreligios constă într-un schimb de cuvinte și ascultare reciprocă angajate sub picior de egalitate a credincioșilor diferitelor tradiții religioase.

Lipsa acestor premize a dialogului interreligios aduce fenomenul de criză interreligioasă, criză ce decurge din carențele vocaționale în sistemele diferitelor religii, din detașarea credincioșilor de cultul aparținător, din indiferentismul tinerilor față de cele spirituale, și – nu în ultimul rând – din marginalizarea Bisericilor de către societățile din care ele fac parte, urmare a raportului deficitar dintre Biserică și Stat, Biserică și societate. “Interreligios în ceea ce privește credința, este un fenomen social și cultural. Sub raport social, este interacțiunea de minorități religioase importante și active, muncitori emigranți, refugiați politici, studenți, cadre ale vieții economice și politice; înmulțirea căsătoriilor religioase mixte și formarea religioasă a copiilor; de asemenea difuzarea informațiilor și emisiunilor religioase diversificate în mass-media. Sub raport cultural interreligios atinge rădăcinile mai adânci a vieții sociale și individuale: o viziune a lumii coerente care lipsește... filosofia occidentală devine un curent de gândire printre

altele (musulmani, indieni, chinezi etc.), lipsește expresia religioasă a umanității, nu se mai poate vorbi stricto sensu de teologie, ci de teologi, la plural (iudei, creștini sau musulmani) având modul tradițional sau liberal de a fi, catolici sau protestanți”.

Pericolul dialogului interreligios o constituie însăși structura modelului izolaționist, ca stelele separate pe cer, model promovat ca reacție la sistemele gnostico-sincretiste de tip pluralist-universal, de aceea este dificil să definim un aspect precis al său.

Acest tip de dialog poate provoca exaltarea unora și rezervele altora. Dialogul între parteneri de religii diferite poate crea ambianța unei întâlniri intime, la o deschidere reciprocă care să nu fie doar intelectuală. “El trebuie să descopere limitele schimbului și înțelegerea dificultăților. Atât într-un caz cât și în celălalt, trebuie să se respecte integritatea fiecărui partener. Dincolo de granița respectului, angajamentul în dialog mărturisește dragostea în Hristos. Aceasta este o formare a vieții împotriva forțelor distructive și a haosului și constituie o participare la efortul tuturor celor care caută să realizeze, fără mari iluzii, o comunitate umană mai bună”.

3. Antecedentele dialogului interreligios

Sub titlul Cuvântul și realitatea, în anul 1893 la Chicago, se constituie Parlamentul mondial al religiilor, cu ocazia aniversării a 400 de ani de la sosirea lui Cristofor Columb pe continentul american. “Aceasta a fost prima dată când responsabilii religiilor conveneau din lumea întreagă să se întâlnească pentru a face cunoscute diversele tradiții religioase și de a pune în evidență rolul religiei în demararea vieții sociale”.

Inițiatorul și susținătorul acestei mișcări a fost pastorul John Henry Barrows în vârstă de 46 de ani. La acest congres au participat 400 de delegații, și au fost 150 de vorbitori. Lucrările au durat 18 zile în prezența a 4000 de asistenți. Drept reper pentru viitoarele întruniri a fost invocată, în 11-12 sept. 1893, iar Regula de Aur a Congresului, s-a ales din Evanghelia după Matei: “Toate câte voiți să vă faceți vouă oamenii, asemenea și voi faceți lor, că aceasta este Legea și proorocii” (Mat. 7, 12).

4. Pluralism și secularizare

Unul dintre factorii decisivi de recunoaștere, a pluralității religioase rezidă în separarea dintre instituțiile politice și religioase și sub aspect global - în concret - a monopolului religios, prin secularizare: “cazul Franței este instructiv: după Revoluția din 1789, Biserica Catolică s-a bucurat de o situație a monopolizării destul de confortabilă, după tulburările antrenante prin Reforma protestantă, prin revocarea Edictului de la Nant (1685); contestația religioasă a fost definitivată ca problemă sentimentală a unei elite de intelectuali”.

În anul 1801 este promulgat Concordatul lui Napoleon, iar în 1802 sunt redactate articolele organice, punându-se astfel bazele unui pluralism religios în Franța prin recunoașterea simultană a cultelor catolice, reformate, luterane și israelite. Tot în Franța post-revoluționară apare fenomenul de laicizare, secularizare, poziția anticlericalistă a școlii laice conduse de Jules Ferry (1832-1893), în plus, legile date între anii 1882-1886 au avut caracter antireligios.

Datorită acestor evenimente salvarea a fost văzută, la momentul respectiv, printr-o mișcare de deschidere a tuturor religiilor unele față de altele în cadrul dialogului interreligios. “În 1885 facultățile de teologie fac parte integrantă din universitate, sunt suprimate și în câteva cazuri reamplasate prin crearea a celei de a V-a secții – științele religioase – în școala practică de studiu de la Sorbona”.

După modelul francez, în anul 1905 se separă Biserica de Stat și în Anglia și Germania. “Este trist că, în Occident în tot cazul, secularizarea este un factor esențial de demonopolizare religioasă; separarea Bisericilor de Stat corespund unei absențe de la funcția tradițiilor religioase în societate, așa că pluralismul religios se acomodează foarte bine unei legitimități religioase, nu numai sub planul tradițiilor particulare, ci a religiei în general, secularizarea tinde să șteargă din sfera socială toată referința religioasă și să ne tolereze ca o religie invizibilă”.

Promovarea pluralismului religios în Statele Unite, începând cu secolul XIX, a adus în ritm rapid fenomenul secularizării, iar apartenența religioasă confesională a devenit mai mult sau mai puțin facultativă ceea ce a permis o adevărată competiție între tradițiile religioase și secularismul militant.

Prin raportul dialogului interreligios, secularizarea joacă un rol de reductibilă provocare, care invită tradițiile religioase la restrângerea pozițiilor pe care le dețin.

Secularizarea este o tendință de autonomie a lumii rezultată din protestul biblic, “Dați, dar, Cezarului cele ce sunt ale Cezarului, și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (Mat. 22, 17-21; Lc. 20, 22; 23, 2), este doctrina luterană a celor două împărății separate între ele, la care se adaugă doctrina predestinației calvine.

Secularizarea face distincție clară între sacru și profan, de unde declinul religiei, și aduce cu sine conformitatea cu chipul lumii acesteia, desacralizarea lumii, separarea între societate și religie. “Dacă toate societățile sunt în mod progresiv atinse prin dezvoltarea tehnologică și raționalizarea vieții sociale și individuale, mai ales de cadrul urbanizării, secularizarea, nu apăsă ca un proces liniar și uniform prin mijlocul lumii”.

Secularizare nu cunoaște doar religia creștină, este suficient să privim fenomenul secularizării religioase a japonezilor, cultul zen; India cu atâtea religii care sunt libere. “Această versiune indiană a secularismului nu este în afara sincretismului hindus și care corespunde exact cu ceea ce am avut de spus la pluralism”.

5. Pluralismul și resurgență religioasă

Ideologiile care tind să evacueze sacrul și toată transcendența vieții sociale, unesc ideologiile liberaliste, socialiste, naționaliste, totalitariste, marxiste și chiar pe cele ale umanismului radical a lui Denis de Raugemont, care în 1934 scria în *Politique de la personne*, că: o concepție generală despre viață (politică, economică, etică) fondată asupra credinței în mântuirea omului prin singurele forțe umane”, această auto-mântuire apară și la alte religii necreștine și ideologii politice (cazul fascismului naționalist etc.). Resurgența religiei este animată de două forțe: șocul din Occident și de reînțoarcerea la izvoare. Resurgența religioasă o cunosc pe rând hindușii, budhiștii, iudeii și musulmanii.

6. Pluralism și relativism religios

Pluralismul religios este pentru societate ceea ce este relativismul pentru gândire. Relativismul, ca sistem filosofic, a fost promovat de Voltaire (1694-1778), și a unit latura sofistică, culturală și sceptică a gândirii umane.

Latura relativismului radical a fost reprezentată de filosoful german Nietzsche (1844-1900) care a întemeiat curentul nihilist și ideea morții lui Dumnezeu. “Relativismul corespunde în profunzime crizei de identitate și de semnificație, asupra planurilor cognitiv, etic și existențial prin care trece civilizația occidentală contemporană, ceea ce se traduce printr-un abandon a tuturor discursurilor metafizice a întregii viziuni globale despre realitate și umanitate”. Relativismul gândirii spirituale cunoaște o dezvoltare teoretică și prin scrierile lui Jean-Paul Sartre.

Pluralismul religios duce la dispariția valorilor, a sistemelor de gândire, iar moartea pentru credință este privită ca act de eroism.

În ceea ce privește întrebarea despre adevărul religios al tradițiilor religioase, se pot da trei răspunsuri clasice: 1. Toate religiile sunt adevărate, 2. Doar o religie este adevărată, 3. Toate religiile sunt false. Acestor trei răspunsuri le corespund trei direcții de judecată valorică reprezentate prin: a) hinduism (nirgua brahman), b) semitism, creștinism și mahomedanism, c) ateismul, care le ignoră pe toate.

În ceea ce privește adevărul revelat, în cadrul dialogului interreligios se pot elabora și diferenția cinci opțiuni sau direcții. Prima, și cea mai radicală, constă în sustragerea din domeniul religios toate criticele referitoare la adevăr și eroare. Opțiunea a doua, reduce adevărurile religioase la tot atâtea ipoteze care cer să fie confirmate sau infirmate prin practică. Dacă a crede în Dumnezeu dă un sens vieții, dacă garantează armonia politică, atunci această credință este valabilă. A treia opțiune o constituie teoria relativismului cultural sau etnic fără de care orice adevăr religios este atribuit unui context dat. Această teorie, a adevărului de context, reduce adevărul de credință la o pură valoare culturală. Opusă relativismului cultural, teoria relativismului existențial, afirmă că orice tradiție religioasă nu constituie un adevăr în sine.

Adevărul religios, pentru unii, e ceva abstract, exclus de alții, dar e ADEVĂR pentru cel care îl trăiește. Această atitudine nu interzice o tradiție religioasă pe seama adversității alteia, promovând în același timp fenomenul sincretismului religios.

A cincia opțiune fundamentală cu privire la adevărul religios constă în răspunsul dat distincției fundamentale între realitatea ultimă, de unde viața religioasă își ia existența și către care ea tinde, și expresia că acest adevăr este întotdeauna răspunsul uman. De pildă, în cugetarea hindusă se spune că Adevărul este omul, înțelepții îl numesc în mod diferit, Rig. veda I, 164, 46).

În creștinism Adevărul este Persoană și fiind persoană are valoare cognitivă. “Comparația dintre adevăr și valoare poate contribui, prin negație, la înțelegerea ființei celei din urmă. În primul rând trebuie să se observe că, din punct de vedere logic, adevărul este o însușire a judecății, iar binele și frumosul sunt proprietăți de conținut de judecată. Din acest punct de vedere adevărul nu stă pe același plan cu binele și cu frumosul. Dacă adevărul nu este o calitate de valoare ca frumosul sau binele, ci numai o anumită relație gnoseologică, de unde formulele de mai adevărat, mai puțin adevărat ? Din confuzia dintre adevăr și valoarea de cunoaștere”.

Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu Întrupat, S-a numit pe Sine “Calea, Adevărul și Viața” (In. 14, 6) pentru că Adevărul nu poate exista decât într-o persoană conștientă, într-o persoană capabilă să-l împărtășească și altor persoane cu care este în comuniune de viață și iubire. “Hristos ne este Cale pentru faptele bune, sau pentru virtuți, ne este adevăr pentru credință, și viață, prin nădejde, căci ne susține prin nădejde viața de pe pământ și ne asigură, prin ea, viața veșnică. Hristos este Adevărul care e mai presus de ceea ce cunoaștem în lumea trecătoare Hristos este și cel ce ne susține ca Viață adevărată, la care vom ajunge prin nădejde. Fără El n-am avea nici o nădejde într-o viață adevărată și veșnică. De fapt, prin toate Hristos este Adevărul, prin toate e Calea și prin toate e Viața. Dacă n-ar fi Adevărul, n-ar fi Calea și Viața. Dacă n-ar fi Calea, n-ar fi Adevărul și Calea. Dacă n-ar fi Calea, n-ar exista o țintă adevărată, sau un adevăr în existență și n-ar fi o nădejde. Existența noastră nu se poate susține în veci fără El ca Adevăr absolut, fără cel ce e cale sigură și Viață veșnică”.

În teologia creștină, mai ales în mistica Bisericii Ortodoxe, existența lui Dumnezeu poate fi concomitent văzută ca Deus revelatus și Deus absconditus, dialogul interreligios permanent oscilând tensionat între teza absolutistă și teza relativistă privitor la noțiunea de Absolut. “Absolutismul integral interzice întregul dialog (interreligios) identificând adevărul ultim cu una sau alta din expresiile sale, fie cu excluderea noțiunii (de Absolut) în întregime. Relativismul pur face excepție în dialogul (interreligios) de

miza existențială, eliminând întrebarea despre Adevăr. Din acest punct de vedere în dialogul (inter) religios participă duhul vremii”.

7. Pluralism și ecumenism

Ecumenismul este un mod de răspuns dat pluralismului, secularizării, resurgenței religioase și relativismului.

Ecumenismul, la nivel interreligios, poate fi catalogat ca a fi de tip budhist, musulman și creștin, ultimul mobilizează din punct de vedere cantitativ cel mai mare număr de persoane, laici și clerici, iar din punct de vedere calitativ dă chipul unei mari familii religioase. “Ar fi de altfel mai exact să vorbim despre ecumenism la plural căci el nu este singular de ecumenismele protestante, catolice sau ortodoxe, mai mult din punct de vedere fundamental, de ecumenismele de bază, oficiale și de ecumenismele escesciastice, oficial”

În cadrul Mișcării ecumenice, Biserica Ortodoxă crede că adevărata unitate a Bisericii lui Hristos ca Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească este dată de Dumnezeu. Problema ecumenică este aceea dacă Biserica Una se identifică cu o tradiție istorică, confesională particulară, sau nu. Creștinătatea de tradiție ortodoxă răspunde la această exigență ... ea păstrează comuniunea în credință, sau unitatea de credință, adică fidelitatea față de tradiția apostolică în centrul căreia se află Biblia creștină, articulată în exegeza Părinților Bisericii și formulată de sinoadele ecumenice (325-787)”.

Motivațiile Mișcării ecumenice sunt esențialmente religioase și teologice. “Căutarea unității este prezentă ca supunere (ascultare) a poruncii Mântuitorului și în conformitate cu rugăciunea Sa. Acestea sunt motivațiile care întemeiază priza de conștiință a scandalului divizării”.

Din punct de vedere sociologic, ecumenismul în forma instituțională apare ca un răspuns procesului de secularizare și prezintă cel puțin șase factori determinanți pentru dezvoltarea sa: situația critică din Biserici, apariția unei civilizații universale, fenomenul de necredință (ateismul), divizarea societății zis-creștine, mondializarea tradiției creștine și criza generală de autoritate. Cu toate acestea nu trebuie să uităm de riscul ecumenismului ce constă în federalizarea Bisericilor, în uniunea lor externă, trecându-se de cele mai multe ori peste baza doctrinar-revelată. În această situație mișcarea devine

sincretism eretic în cadrul căruia primează mai mult misiunea prozelită a unora în detrimentul celorlalți și nu se urmărește fondul comun al unității tuturor oamenilor în Dumnezeu, ci forma externă trecătoare. "Unitatea, scria N. Nissiotis, nu are misiunea drept scop, dar ea cheamă lumea din afara Bisericii să participe la plenitudinea preexistentă a unirii tuturor oamenilor cu Dumnezeu, plenitudine manifestată în unitatea Bisericii și în viața ei sacramentală și harismatică. Într-adevăr, unitatea Bisericii cuprinde, potențial, în Ecclesia întreaga lume, creația răscumpărată de Dumnezeu".

Ecumenismul în Statele Unite ale Americii a propus legi ale economiei de piață ca model de analiză, anume: suprimarea concurenței sălbatice care constituie prozelitismul, și dezvoltarea proiectelor comune într-o preocupare de rentabilizare, ca în cazul produsului standardizat.

Dacă în cadrul mișcării ecumenice au fost perioade de promovare a clericalismului la acest nivel - semnificativ din acest punct de vedere este documentul *Credință și Constituție* publicat sub titlul BEM, Paris 1982 – acestea au provocat reacțiile lumii protestante. Protestantul francez J. Séguy propune un nou tip de ecumenism, deși această teorie e acceptată doar de un număr mic de membrii, ca scandal pentru divizare, și anume să se renunțe la barierele confesionale și la ierarhia ecleziastică care le cauzează.

Începutul ecumenismului îl reprezintă Conferința de la Edinbourg din 1910 (World Missionary Conference). "Ca precedente, această conferință dădea răspuns necesității urgente unei cooperări asupra câmpurilor de misiune, pentru a evita o dispersare de forțe, dar această necesitate pragmatică a fost ajutată de o experiență nouă, gândită în timpul conferinței, și anume să se știe că apartenența la diferitele confesiuni nu excludea un minim comun suficient ca bază de unire. Așa s-au precizat cele două elemente care au pus în evidență scandalul divizării: provocarea lumii, accesul în terenul de misiune în țările zise creștine, și existența unui consens creștin, polemica avea să se facă uitată timp îndelungat".

La Edinbourg ultimul punct al ordinii de zi era constituirea și promovarea unității, problemele doctrinare fiind evitate. De acum ecumenismul protestant face simplă cooperare misionară pentru a se dezvolta apoi într-o cercetare teologică referitor la unitate, și într-un efort de colaborare practică între Biserici. La bază sau la nivelul său mai oficial, fundamentul ecumenismului îl constituie dialogul posibil întreținut pe seama existenței unei baze comune și a voinței partenerilor așezați la aceeași masă. Acest punct

ultim, care mult timp a creat o barieră ecumenismului catolic, altera dogma oficială din cadrul Bisericii Catolice conform căreia mântuirea exista doar la Roma, ori întregul dialog ecumenic răspunde pluralismului eclesiologic și relativismului prin raportarea la expresia adevăr unic. Dar atunci ce ecumenism de bază este un dialog între persoane care se găsesc că aparțin confesiunilor diferite? Ecumenismul oficial a devenit deci un dialog confesional ca de la egal la egal, de unde dezavantajul negocierilor având în vedere recunoașterea reciprocă și s-a adoptat volens-nolens fie teoria eclesiologică a ramurilor, fie a cercurilor concentrice.

Dialogul confesional în cadrul mișcării ecumenice se bazează pe o cooperare practică și pe consultația la nivel teologic, excluzând orice formă de intercomuniune. Realitatea europeană în care trăim, în care există căsătorii mixte, apropieri între credincioșii diferitelor biserici și culte, este o confirmare în plus față de integrismul catolic și fundamentalismul protestant. Teoria cercurilor concentrice este expusă în mod oficial de către papa Paul VI în documentul *Ecclesiam suam*, Paris, 1969, partea a IV-a, după Conciliu II Vatican, când romano-catolicii își alcătuiesc un Secretariat pentru unitatea creștinilor și necreștinilor.

La Conciliul Vatican II, episcopul integrist Lefebvre a criticat patru orientări ale catolicilor referitoare la mișcarea ecumenică, anume: colegialitatea episcopilor care implică dialogul în interiorul Bisericii, deschiderea spre ecumenism (în general), noua atitudine referitoare la alte familii religioase, libertatea religioasă care va fi afectată prin uni-direcționalitatea ecumenismului.

8. Premizele dialogului interreligios monoteist

În vocabularul creștin, și mai ales universitar, termenul dialog tinde să desemneze toată forma interreligioasă care nu este agresivă. În limba engleză, dialog este un termen exclusiv popular.

Pentru cuvântul dialog interreligios se pot folosi și sinonimele de: colocviu, confruntare, congres, consultație, conferință, controversă, simpozion; prin toate se caută o redescoperire a diferitelor realități ca stare de conflict în vederea afirmării adevărului. Prin astfel de acțiuni se compară sisteme religioase, se constată convergența spirituală, se promovează comuniunea celor ce cred, se afirmă complementaritatea tradițiilor

spirituale și culturale. Peste toate acestea se caută baza unei rugăciuni comune, o tendință de suprapunere a morfologiilor în cadrul declarațiilor comune spre promovarea justiției și păcii în lume.

Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească dialogul interreligios au fost comprimate în Decalogul dialogului, propunere venită din partea englezului Leonard Swirgler în anul 1978:

1. începutul dialogului trebuie să se facă din dorința de schimbare și creștere progresivă, în baza percepției că fiecare reprezintă o realitate
2. organizația să partajeze comunitatea implicată
3. să fie dialogul animat de onestitate și sinceritate
4. să presupună că și partenerul are aceeași onestitate și sinceritate
5. să se definescă pe sine însuși și să lase altuia să-și facă propriile teme (îndatori)
6. să evite determinarea în avans a punctelor de dezacord
7. să fie făcut pe picior de egalitate: par cum pari
8. să facă dovada conștiinței de reciprocitate
9. să aibă un minim de autocritică referitoare la sine însuși și la tradiția sa
10. să încerce de a simți din interior credința interlocutorului său

Aceste condiții nu pot fi întru-totul îndeplinite, dar măcar o parte dintre ele pot fi aplicate. Dialogul este o conversație în care fiecare parte antrenată este conștientă de apropierea de credința subiectului și a partenerului, se ascultă și se înțelege coerent ceea ce se vorbește și ceea ce se instruește (dubla acțiune). "Dialogul este un efort constructiv în vederea unei înțelegeri mai profunde a adevărului, grație unei evaluări de conștiință reciprocă de convingeri și o mărturie a unora sau altora".

Dialogurile interreligioase au un aspect comun: sunt fundamentele provocatoare, provoacă doi parteneri cu conștiințele lor în fața lui Dumnezeu care fac metanoia de o profunzime necunoscută (fiecare își recunoaște vina). Prin recunoașterea vine, dialogul devine experiență religioasă. Dialogul nu trebuie să se facă în detrimentul, că să atingă relațiile personale, reciprocitatea, alteritatea, schimbul verbal, reamplasarea unei baze comune, toate acestea constituind de fapt premisele dialogului interreligios.

9. Baza comună a dialogului interreligios monoteist

Baza comună reprezintă subiectul sau punctul de plecare. Dialogul este în esență un schimb verbal, dar nu trebuie să fie dus doar pe suportul exclusiv verbal. Poate exista o bază scrisă, un temei veridic înainte de începerea dialogului.

Este de dorit ca formulările stereotipe să fie evitate, ca de altfel și impermeabilitatea expresiilor specifice credinței și vieții religioase a credincioșilor. Traducătorul să nu constituie o barieră inflexibilă pentru partenerii de dialog, parteneri care nu-și cunosc suficient cultura religioasă.

Peste toate aceste afirmații baza comună, datul ca punct de plecare, este ceea ce unește participanții în vederea punerii de acord. "Implicit sau explicit de acest acord țin trei forme esențiale: fenomenul religios, natura umană comună și provocarea ateismului. De fiecare dată secularizarea joacă un rol determinant".

Fondul comun de dialog în constituie, în primul rând, homo religiosus, întreaga fire umană ce poartă chipul Creatorului. Nu există societate fără expresia religioasă. Problemele legate de moarte, bine, rău și absolut sunt doar câteva din punctele de plecare spre aflarea religiei originale. "În lumina fenomenologiei, religia a apărut ca o dispoziție fundamentală a ființei umane: căutarea mântuirii, referindu-se la absolut și la conceptul de bine și rău. Aceasta este orientarea care inspiră dialogul".

Baza comună nu este altceva decât referința la o realitatea transcendentală unică, alături de homo religiosus, contestat uneori de partizanii interpretărilor reduționiste a fenomenelor religioase (Marx, Engels, Freud, Feurbach etc.). "Această critică a lui homo religiosus nu este singura operă agnostică declarată, ea se găsește în opoziția barthiană (K. Barth) dintre credință și religie, care refuză întreaga idee de teologie naturală și toată comparația între revelația unică a lui Dumnezeu și tradițiile religioase umane".

Creând un spațiu liber între toate referințele religioase, umanismul filosofic și secularizarea socială au redus posibilitatea reconcilierii între credincioși, au transferat-o în afara granițelor competiției ideologice. Ca teme de dialog interreligios au apărut, ca urmare a celor menționate mai sus, probleme legate de inegalitățile dezvoltării economice, drepturile omului, pacea mondială, de aceea CEB nu va exclude nici o părere, chiar persoanlă, vis-à-vis de temele menționate. Factorii decisivi ai dialogului nu sunt întotdeauna din sfera strict religioasă, pot fi conflicte etnice, politice, economice, culturale, chiar și tema păcii mondiale, temă prioritară care vizează deopotrivă pe

musulmani, iudei și creștini. Au existat și teme legate de colonialismul capitalist care a dus la tensiuni între religie și stat, și la elaborarea teologiei eliberării.

Tema secularizării va rămâne mereu actuală, chiar dacă face parte din planul secundar al dialogului. În cazul acestei teme frontul comun pare mai fragil și în contradicție cu mesajul de libertate-morală, de respect și de dragoste față de tradițiile religioase, pentru a construi o platformă acceptabilă pe termen lung.

Oricum, ca baze comune, în vederea relansării dialogului interreligios, vor rămâne ca ierarhizate: umanitatea comună (ontologia umană) și homo religiosus, element specific fiecărui popor și individ. Înaintea lui Dumnezeu suntem responsabili unii față de alții. Credința biblică într-un Unic Creator, în Fiul Său Iisus Hristos, Salvatorul lumii, în Duhul Sfânt, izvorul vieții, semnifică faptul că tuturor oamenilor le-a fost împărtășită responsabilitatea și grija acestei lumi și a întregii familii umane. Dialogul religiilor va impune căutarea unor mijloace pentru finalizarea acestor responsabilități și luarea în serios a barierelor c pe care le așează aceste religii.

10. Dreptul la opinie

Pentru vechii greci, celelalte popoare erau barbare. Azi există în lume state super-dezvoltate, dezvoltate și sub-dezvoltate. Există nu numai diferențe economice și sociale, ci și religioase.

Există creștini și necreștini, și implicit evidențierea dialogică a rolului alterității. “Una din funcțiile dialogului este de a permite interlocutorilor de a prezenta credința lor și de a mărturisi în proprii termeni. Acest element are o importanță primordială căci expozițiunile parțiale de convingeri religioase ale altora sunt una din cauzele de prejudecăți, de simplificări și de condescendență”.

Formulările negative sunt întotdeauna depreciative, de aceea se impune dreptul de autodefinire pentru fiecare partener de dialog, ocazie cu care își poate împărtăși o dogmă sau o experiență religioasă. Poziția neutră nu poate aduce nici un avantaj. “Din acest punct de vedere studiile comparative asupra înțelegerii lui Dumnezeu, a mântuirii sau asupra atitudinii față de justiția și drepturile omului sunt tot atâtea prerogative de dialog în măsura în care ele permit să se apropie amiabil punctele de divergență și de convergență”.

Cine spune diferențe, zice toleranță. Intoleranța este refuzul absolut al diferențelor care există inevitabil. Istoria tradițiilor religioase promovând intoleranța, a generat în opoziție cu aceasta, violența. Noi, cel puțin la nivelul european, ne îndreptăm spre o Europă creștină unită, în care Ortodoxia va trebui să facă dovada toleranței, a acceptării pluralismului religios și confesional, permanent indicând spre Cel care este Calea, Adevărul și Viața (In. 14, 6) , și care este cu și în Biserica Sa până la sfârșitul veacurilor (Mat. 28, 20). Dar viața veșnică este cunoaștere (In. 17, 3), fără deschiderea sa către alții Biserica Ortodoxă suprimă posibilitatea cunoașterii anticipate a lui Dumnezeu încă de aici de pe pământ. Fiind absolut necesară, dorința cunoașterii ignoră exclusivismul, promovează toleranța și inclusivismul eshatologic când toate vor fi în Dumnezeu și Dumnezeu va fi în toate (In. 17, 23).

11. Identitate și deschidere

Dialogul interreligios are două calități: este angajament explicit de interlocutori ce sunt adepți ai unor tradiții proprii și, prezintă deschidere sinceră din punctul de vedere a acestor tradiții. Fără deschidere dialogul se dovedește a fi monolog, schimb de informații fără impact existențial. Tendința de închidere o au mișcările integriste, grupările militante și fundamentaliste. A fi conciliabil, înseamnă a fi deschis, nu neapărat să acorzi adeziune echivocă la un anumit sistem religios.

Dialogul actual, care a evitat polemica pe termen lung, nu a abandonat apologetica (particulară sau generală) drept fața detractoare a religiei. Apologetica e mai corozivă decât polemica, rezultatul ei este triumfalismul, de cele mai multe ori e nevoie și de o atitudine autocritică care vizează greșelile evidențiate în istoria doctrinei respective. "O persoană care intră în dialogul interreligios trebuie, în orice caz, să aibă un minimum de sens critic din punctul de vedere al său și al propriei sale tradiții religioase".

Autocritica poate fi posibilă doar într-un climat de sinceritate reciprocă, dar prezintă riscul de abandon al propriei credințe, de aceea nu trebuie să atingă punctele importante (normative).

Latura negativă a dialogului interreligios este promovarea prozelitismului ancorat în tradițiile zis misionare. El nu va aduce convertirea, de fapt nici nu este scopul

lui în sine, dar prozelitismul trebuie oprit printr-un efort conștient și unilateral de a recruta noi adepți în detrimentul altor comunități.

Chiar dacă în dialog libertatea religioasă nu va putea avea limite, nu se recomandă convertirea, și dacă aceasta va avea loc înseamnă că nu este temeinică, e oscilantă și nu prezintă garanții.

12. Garanția adevărului

După Socrate garanția dialogului este adevărul. Problemele adevărului sunt legate de acelea ale sensului existenței umane. "Credincioșii din toate tradițiile susțin că ei dețin adevărul despre realitatea ultimă". Ei vorbesc despre credință, din punct de vedere al transcendenței dețin adevărul, o parte din adevăr, sau pur și simplu sunt abătuți total de la acesta. Dorința de adevăr le dă viață și inițiativă dialogică. Pentru islamici, de pildă, adevărul nu este separat de realitate, pentru hinduși adevărul logic este mereu relativ; în aceste situații dialogul ia rapid un curs în care garanția adevărului este limitată.

Discuțiile bazate pe teză-antiteză, adevărat-fals, duc la exclusivism. Punctele de vedere diferite converg inevitabil spre calitatea personală a Adevărului, spre prezența Acestuia în planul transcendent și imanent al creației. "Cunoașterea Adevărului are deci o structură ontologică echivalentă cu actul religios fundamental prin care Dumnezeu intră în eul cunoscător ca subiect al cunoașterii și eul intră în Dumnezeu-Treime ca Adevăr obiectiv. În ultimă instanță, cunoașterea e o ieșire și intrare reciprocă a subiectului în obiect și a obiectului în subiect, după modelul perihorezei dintre natura divină și natura umană unite ipostatic în Hristos...identitatea dinamică a Subiectului Treimic al Adevărului, în care Unul e constituit de Celălalt în vederea și sub privirea unui al Treilea, se reflectă în întreaga existență creată: toate ființele, și în primul rând persoanele, există adevărat numai când sunt întemeiate de relația cu celelalte, activând liber împreună o unitate consubstanțială de tip dialogic-relațional, nu dialectic-sintetic...există adevăr (creat) pentru că există Adevăr (Creator-Treime), care este Adevăr pentru că este Iubire".